

LAURENȚIU ENE

UN PORTRET DE ȘEVALET DIN SECOLUL AL XVII-Lea

★

În cursul acțiunii de evidență și cercetare a patrimoniului cultural național am descoperit în inventarul schitului Roabaia, comuna Mușătești, județul Argeș, înregistrat cu nr. 629, un portret de șevalet, pictat pe lemn, avînd dimensiunile 50/29 cm. Inscripția refăcută în chirilica primei jumătăți a secolului al XIX-lea indică pe „jupan Iane Liptcanu”. Acesta este înfățișat în picioare, în profil trei sferturi stînga, deci într-o atitudine obișnuită portretului votiv ctitoricesc. Personajul poartă caftan verde și tunică roșie cu bumbi galbeni pe două rînduri, cisme și fes roșu. Din nefericire, repictări ulterioare, mai întîi în ulei, de o mîină exersată în meșteșugul picturii care așterne culoare peste culoare respectînd contururile și trăsăturile inițiale, apoi de o mîină cu totul inabilă și cu mijloace tehnice inadecvate, nu permit distingerea clară a calităților artistice originale ale portretului¹.

Pentru datarea și atribuirea portretului plecăm în prima fază a cercetării noastre de la premiza că avem de a face cu modelul pictat pe lemn (cum adesea obișnuiau să facă zugravii) pentru portretul mural al ctitorului Iane Liptcanu.

Jupan Iane Liptcanu este menționat ca ctitor în pomelnicul mănăstirii Turnu-Vâlcea, după mitropolitul Varlaam care a zidit biserica mănăstirii în 1676 și înaintea domnitorului Gheorghe Duca (1673—1678)². Pisanla bisericii nu menționează ca ctitor decît pe mitropolitul Varlaam.

O cercetare atentă a picturii murale de aici, a dus la descoperirea, pe peretele de vest al pronaosului, rezervat ctitorilor, în partea dreaptă (făcînd pandant cu Varlaam, împreună cu care susține macheta bisericii) pe același Iane Liptcanu a cărui nementionare în pisanie se poate explica prin împrejurarea că în 1676 Varlaam nu a făcut decît să zidească biserica, lăsînd-o citva timp nezugrăvită.

1. Considerăm că un mare pas înainte în cercetarea acestui inedit portret s-ar face în urma analizei cu raze X a picturii și apoi a intervenției calificate a restauratorilor.

2. Cf., V. Brătulescu, „Biserici din județul Argeș”, BCMI, XXVI, (1933), f. 75, p. 43.

Fig. 1

Judecând după fragmentele studiate de noi în pronaos, prima zugrăvire s-a făcut în tehnica tempera „al secco” pe un suport cu intonnaco din var amestecat cu cili. Pictura a fost refăcută mai târziu în 1846, în ulei, culoare peste culoare. Autorul acestei refaceri pare să fie ieromonahul Ghermanos de la Mănăstirea Argeşului care după 1842 plecase peste Olt să-şi lucreze meşteşugul³. Atribuirea se bazează nu numai pe prezenţa în epocă a acestui zugrav în zonă ci, mai ales, pe stilul caracteristic uşor de recunoscut (vezi mai ales figurile retuşate de el în pronaosul de la Turnu) şi pe folosirea exclusivă a tehnicii picturi în ulei, pe atunci aflată la începuturile pătrunderii ei în această parte a ţării.

În acea vreme, mai precis între 1808-1855, mănăstirea Turnu se bucura de îngrijirea stareţului Dionisie cunoscut ca „om prietenos, sfătuitor, gospodar, harnic şi primitor de străini”, care a contribuit la preînnoirea aşezământului monastic de aici. Dionisie, aflat în bune relaţii cu episcopii Argeşului, Iosif şi Harion, era, se pare, chiar din părţile acestea. El moare în 1855 la spitalul din Piteşti şi este înmormântat în cimitirul Mănăstirii Curţii de Argeş.

Numele său apare sgrafitat, într-o formă trunchiată: „(e)gum(en) Di(onisie)” pe primul strat de pictură din pronaosul de la Turnu.

Comanditarul primei picturi trebuie să fie acelaşi cu Iane Cupeţ, bătrîn şi bogat negustor ce apare în documente din 1692 şi 1703, aflat printre primii negustori care făceau la noi negoţ cu Liptca (Leipzig) şi care îşi cumpără case în mahalaua bisericii. Dintr-o zi, aproape de uliţa numită după 1750, Liptcani. Drumul spre Leipzig unde se ţinea tradiţionalul târg de toamnă („Michaelis Messe”) trecea prin Cîmpulung, Bran, Braşov. Trecînd pe acest drum „Iupan Iane” dona în 1684 un discos mănăstirii Negru Vodă din Cîmpulung.

Portretul mural de la Turnu îl reprezintă la vîrsta primei maturităţi, imberb, cu mustăcioară subţire. El seamănă întru totul cu portretul de

3. În 1843 zugrăvea pridvorul mănăstirii Mamu împreună cu zugravii cîmpulungeni Constantin şi Gheorghe Bălăceanu.

la Robaia: același vestimentatie, aceleași trăsături fizionomice (cu excepția bărbiei mai ascuțită în portretul de șevalet, teșită la Turnu în urma repictării din 1846) (fig. 2).

Inscripția veche cu numele redat în aceeași formulă („Jupan Iane Liptcanu“) este în întregime vizibilă la Turnu cu un duct, un format și o grafie care o arată cu cel puțin un secol mai veche decât inscripția nouă de mai jos, care este identică cu cea rescrisă (peste) pe portretul de la Robaia. Inscripțiile vechi ortografiază numele Iane cu literele „IA“ separate, în vreme ce inscripțiile din 1846 ortografiază acest nume cu iusu l mic „A“.

Putem admite în concluzie că portretul de la Robaia a servit ca model pentru zugrăvirea ctitorului — comitent al picturii de la Turnu. Preînnoit probabil tot de Ghermanos, portretul a putut ajunge la Robaia în bagajele acestuia⁴.

Se mai poate, ipoteză ispititoare, ca acest portret să fi fost adus la Robaia de către primul zugrav de la Turnu. Ori în epocă un singur om, zugrav vestit, bun portretist, cimpulungean de origine, putea să-l ducă acolo. Acesta este Pîrvu Mutu, care la bătrînețe își petrece ultimii ani la Robaia, unde închide ochii în 1735. În relații cu boierii Vlădești pentru care zugrăvea mănăstirea Aninoasa în 1676, Pîrvu Mutu putea lucra un an mai târziu la comanda unui negustor ce frecventa Cimpulungul, aflat și el în acea vreme în floarea vîrstei.

Intrucît primele portrete de șevalet executate de meșteri străini încă din secolul al XVI-lea, nu ni s-au păstrat, putem considera că portretul lui Iane Liptcanu este primul portret de șevalet românesc.

UN PORTRAIT DE CHEVALET DU XVII-ÈME SIÈCLE

RÉSUMÉ

L'oeuvre qui se fait l'objet de l'analyse que l'auteur du présent travail l'a portée sur deux portraits votifs qui représentent Iane „Liptcanu“, donateur de la peinture murale de la monastère Turnu, district Vilcea, peut être considéré en raison de son ancienneté (fin du XVII-ème siècle), comme l'un des premiers portraits de chavalet peints sur bois, de la Valachie.

Dans ses dernières conclusions, l'auteur suggère l'attribution de ce portrait à l'un des plus connus „zograf“ de l'époque Pîrvu „Mutu“.

4. Probabil după 1843, cînd schitul a fost refăcut prin grija starețului Visarion, au venit aici călugări de la mănăstirea Argeș, care încă din 1820 voiau să se mute la Robaia pentru „îmbunătățirea“ lor.

Fig. 2